

Nemeshegyi Péter S.J.

A II. Vatikáni Zsinat időszerűsége 50 évvel megnyitása után

XII. Piusz pápa hosszú uralkodása után 1958. október 28-án a katolikus egyház bíborosai megválasztották a 77 éves velencei pátriárkát, Angelo Roncallit pápává. A választók úgy gondolták, hogy ez a falusi származású, jószívű öregember nem fogja váratlan kezdeményezésekkel megzavarni az katolikus egyház gödülékenyen működő gépezetét. Jól jellemzi Walter Kasper bíboros egyik írásában az akkori katolikus egyház általános állapotát: „Az egyház *acies bene ordinata* volt; rendezett, erős hierarchikus vezetés alatt álló hadsereghez hasonlított, amelynek tagjai először a reformáció, később a felvilágosodás és a 18. századi abszolutista állam túlkapásai ellen fogtak össze, majd részt vettek (Németországban) a 19. századi Kulturkampfban, végül a (hitleri) Harmadik Birodalom elleni küzdelemben. Egységes teológia, a neoskolasztika, és egységes pápai megnyilatkozások által mindig újra aktualizált egyházi szociális tanítás határozott meg mindent. Röviden: zárt világ volt, amely a legtöbb katolikus ember számára egyfajta szellemi hazát jelentett.[...] De ennek a zártságnak megvolt az ára. A katolikus egyház elhatárolódott mind a többi egyháztól, mind a modern világtól. A 17. századi szerencsétlen Galilei-per óta végzetes szakadás jött létre az egyházi hit és a modern tudomány által meghatározott világ között. A 18. században az egyház elvesztette az értelmiség zömét, a 19. században pedig a munkásokat. A szétszakadt egyházak között három- négy évszázadra jégkorszak állt be. Az ökumenikus párbeszéd, és főleg a nem keresztény vallásokkal folytatott párbeszéd – legalábbis hivatalosan – nem szerepelt a tervek között, és e párbeszéd első úttörőit rossz szemmel nézték, akadályozták és megrótták.”¹

A modern kor nagy kihívásaira a 19. és 20. elején az egyház válasza „az elzárkózás, az antimodernizmus, a külön világ építése, a saját intézmények, a mozgalmi katolicizmus volt.”² XI. és XII. Piusz pápák idején ezek a törekvések sok energiát mozgósítottak és el is értek részleges sikereket, de a történelem kérlelhetetlen haladásával szemben erőtlenné bizonyultak.

Igaz, friss megmozdulások is jelentkeztek az egyházban. A biblikus mozgalom, a liturgikus mozgalom, az ökumenikus mozgalom, a munkáspapok mozgalma, a Szentírásból és az egyházatyák műveiből táplálkozó teológiai *ressourcement* (forrásokhoz visszatérés) új perpektívákat nyitogatott, és kezdte feszegetni a tridenti zsinat nyomán bebetonozott falakat. XII.Piusz pápa az egyházzól szóló *Mystici corporis* kezdetű enciklikában (1943), a Biblia értelmezéséről szóló *Divino afflante Spiritu* kezdetű enciklikában (1943), valamint a liturgiáról szóló *Mediator Dei* kezdetű enciklikában (1947) óvatosan új szeleket kezdett beengedni az egyházba.1950-től kezdve azonban a *Humani generis* kezdetű enciklika és egyéb pápai megnyilatkozások és intézkedések megint fékezőleg hatottak.

A vatikáni pápai kúria intézményei zavartalanul működtek tovább. Úgy látszott, hogy mindenre megvan a megfelelő válasz az Egyházi Törvénykönyv és a neoskolasztikus teológia formuláiban. Az öreg Angelo Roncalli bíborost pápává választó bíborosok bizonyára azt gondolták, hogy a jól beolajozott gépezet, a magát XXIII. Jánosnak nevező új pápa kedves mosolyával bearanyozva, zavartalanul tovább fog működni.

1959. január 25-én azonban váratlan esemény történt. XXIII. János pápa a római Szent Pál bazilikában összegyűlt néhány bíboros előtt kijelentette, hogy elhatározta egy egyetemes zsinat (*concilium oecumenicum*) összehívását! A bíborosok megdöbbenve hallották a döntést, a világ közvéleménye azonban nagy lelkesedéssel fogadta a hírt.

¹ Walter Kasper, „Egyház merre tartasz? A II. Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége,” in: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, szerk. Kránitz Mihály, Budapest, 2002, 19-20.old.

² Tomka Ferenc – Tomka Miklós, „Gaudium et spes”, uo. 471.old.

Az agg pápa nagy energiával indította el a zsinat előkészületi munkálatait. A római kúria vezető bíborosai által irányított munka azonban nem volt eredményes. A zsinat számára rengeteg szövegtervezetet készítő szakemberek oly kevésbé tartották kezüket a világegyház pulzusán, hogy olyan szövegeket készítettek, amelyeket a zsinat atyáinak túlnyomó többsége elutasított, vagy még tárgyalásra sem tartott érdemesnek. János pápa ugyan néhány nyitott szellemű teológust, például a jezsuita Henri de Lubac-ot és a domonkos Yves Congar-t is kinevezte az előkészítő bizottságok tagjai közé, de a régi vágásokon haladó vatikáni vezetőkkel szemben nem tudtak érvényesülni. Ezért, amikor 1962. október 8-án XXIII. János pápa ünnepélyesen megnyitotta a zsinatot, nem lehetett tudni, hogy mi lesz ennek a zsinatnak az eredménye. Többen attól is tartottak, hogy a változatlanúságot akaró egyházi vezetők majd arra használják fel a zsinatot, hogy az utóbbi években az egyházban megjelenő új gondolatokat és elképzeléseket szigorúan elítéltessék.

Ebben a bizonytalan helyzetben reménysugárként hatott XXIII. János megnyitó beszéde. A pápa többek között ezeket mondta: „Lelkipásztori szolgálatunk mindennapjaiban néha bántóan a fülünkbe hatolnak egyes olyan emberek kijelentései, akiket lángoló buzgóság mozgat ugyan, de hiányzik belőlük az okosság és mértéktartás szelleme. Ezek az emberek a modern korban csak gonosztságot és romlást látnak. Azt mondogatják, hogy a jelen kor, a multtal összehasonlítva, megromlott. Úgy viselkednek, mintha semmit sem tanultak volna a történelemből, amely pedig most is az élet mestere, és mintha az előző egyetemes zsinatok korában minden virágzóan és helyesen működött volna a keresztény tan és erkölcs, valamint az egyház jogos szabadságának terén. Szükségesnek tartom kijelenteni: én nem értek egyet ezekkel a vészprófétákkal, akik mindig baljós események bekövetkezését jósolják, mintha mindjárt itt lenne a világ vége. A jelen helyzetben, amelyben az emberi viszonyok új rendje látszik megjelenni, fontos felfedeznünk az isteni Gondviselés titkos céljait, amely az eseményeken és az emberek tevékenységein keresztül, gyakran anélkül, hogy az emberek maguk ezt remélnék, úgy valósulnak meg, hogy az emberi gyengeségeket is beleértve, minden az egyház javára válik.[...]

Az egyetemes zsinat fő feladata, hogy a keresztény tanítás szent letéteményét megőrizze és egyre hatékonyabban tanítsa.[...] Az egyetemes zsinat a tiszta és teljes tanítást akarja tovább adni, minden felhígítás nélkül. [...] Ez a tanítás olyan letétemény, mely minden jóakarató ember számára kincs. A mi feladatunk azonban nem csak az, hogy ezt az értékes kincset őrizzük, mintha csak a múlttal lennénk elfoglalva, hanem szorgalmas akarattal, félelem nélkül neki kell látnunk annak a munkának, amelyet a mi korunk megkíván, és folytatnunk kell azt a vándorlást, amelyet az egyház húsz század óta folytat. Ha a zsinat fő feladata az lenne, hogy az egyháznak egyik-másik alapvető tantételét megvitassuk, és hosszassabban kifejtve megismételjük a régi és új teológusoknak azt a tanítását, amelyet feltételezésem szerint ismertek és emlékezetekben őriztek, ehhez nem lett volna szükség zsinat tartására. Mindenkinek keresztény, katolikus és apostoli lelkülete azt reméli, hogy a zsinat az egyháznak (főképpen a trentói és vatikáni zsinat okmányaiban megjelenő) minden tanításához teljes egészében és pontosan megvalósuló, megújult, derűs és nyugodt ragaszkodásból egy lépést előre fog lépni a tanítás mély megértése és a lelkiismeretek képzése terén, amely így tökéletesebben lesz hűséges a hiteles tanításhoz, azt áttanulmányozva, és összhangba hozva a mai módszerek által megkívánt kutatási módszerekkel és irodalmi megfogalmazással. Más dolog ugyanis a hitletétemény lényege, vagyis a tiszteletreméltó tanításunkban tartalmazott igazság, és más dolog annak kifejezőmódja. Erre a kifejezőmódra pedig, szükség esetén türelemmel, nagy gondot kell fordítani, figyelembe véve annak a tanítóhivatalnak normáit és követelményeit, amely főképpen lelkipásztori jellegű.[...]

(Ami a történelemben felmerülő változékony tévtanokat illeti,) az egyház mindig szembeszállt ezekkel. Gyakran szigorúan el is ítélte azokat. Napjainkban azonban Krisztus Jegyese (az egyház) inkább az irgalom orvosságát óhajtja használni, mint a szigort. Az egyház azt gondolja, hogy a szükségleteknek jobban megfelel az egyházi tanítás érvényének megmutatása, mintsem a tévedések elítélése. [...] A katolikus egyház ez által a zsinat által a vallási igazság fáklyáját kívánja felemelni,

és minden ember jóindulatú, türelmes anyjának kíván mutatkozni, telve irgalommal és jósággal a tőle elszakadt gyermekei iránt. [...] A II. Vatikáni Egyetemes Zsinat tehát az egyház legjobb energiáit összegyűjtve arra törekszik, hogy a az emberek nagyobb buzgalommal fogadják be az üdvösség üzenetét, és így előkészíti és megszilárdítja az emberi nem egységéhez vezető utat.”

A pápának e szavai világosan meghatározták a zsinat célját: ez a cél a katolikus keresztény tanítás korszerű megújítása, a mai világ kívánalmainak megfelelően, az egyetemes békére és szeretetre irányuló törekvés szellemében. A nem katolikus keresztény egyházak és egyházi közösségek által delegált meghívott megfigyelők jelenléte pedig állandóan emlékeztetbe idézte János pápának többször kifejezett szándékát, hogy a zsinat az egyház megreformálása által egyengesse az utat a sajnálatosan szétszakadozott keresztények egysége felé.

A zsinat több mint kétezer püspöke 1962-től 1965-ig négy periodóusban ülésezett a római Szent Péter bazilikában. E püspökök valóban az katolikus, vagyis „egyetemes” egyház képviselői voltak. Míg 1869-ben, az I.vatikáni zsinaton valamennyi püspök fehérbőrű volt és egy-két kivétellel Európában születtek, addig a II. Vatikáni Zsinat résztvevőinek sorait tarkították a néger, indiai, kínai, koreai, japán stb. püspökök. A zsinaton közreműködő szakteológusok is a világ minden tájáról érkeztek, és a nem katolikus keresztény felekezetek által delegált megfigyelők egyre növekvő számban foglaltak helyet a bazilika főoltára mellett számukra fenntartott széksorokban. A szakteológusoknak és megfigyelőknek ugyan nem volt szavazati joguk, de munkáik, észrevételeik és tanácsaik sokban segítették a zsinat dokumentumainak megfogalmazását.

A zsinat hatalmas munkát végzett. Teljes dokumentációja több vastag kötetet tesz ki a Vatikáni Nyomda hivatalos kiadásában. Mennyire sikerült a zsinatnak megvalósítania János pápa szándékát? E kérdésre akkor adhatunk választ, ha újra figyelmesen végigolvassuk a zsinat dokumentumait, és igyekszünk lemérni a zsinat utáni ötven év alatt mutatkozó hatásait. Egy rövid tanulmány keretében, persze, lehetetlen a zsinat által megszavazott és kihirdetett négy konstitúció, kilenc határozat és három nyilatkozat gazdag tartalmát részletesen ismertetni. Ezért arra szorítokozom, hogy tizenkilenc pontban összefoglalom a zsinat legfőbb mondanivalóit, és mindegyik ponthoz rövid magyarázatot fűzök.

1. Összpontosítás a lényegre

A kereszténység sokrétű. Ezért megesik, hogy egyes hívők keresztény életüket nem a kereszténység lényegére, hanem periferikus elemeire összpontosítják. A kereszténység ilyen leszűkített értelmezéseivel szemben a II. Vatikáni Zsinat a szentírást, valamint a keleti és nyugati egyház hagyományát követve a következőképpen fogalmazta meg hitünk lényegét:

„Jóságában és bölcsességében az Isten úgy határozott, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudunkra adja akaratának szent titkát. Akarata pedig az, hogy Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által az embereknek a Szentlélekben szabad útjuk legyen az Atyához, és az isteni természetben részesüljenek.” (DV 2) „Krisztus feltámadt, halálával legyőzte a halált, és étellel ajándékozott meg bennünket, hogy mint fiak a Fiúban, kiáltssuk a Szentlélekben: Abba. Atyánk!” (GS 22) „Az Isten Igéje, aki által minden lett, megtestesült, és ízig-vérig emberként lépett be a világ történelmébe, azt önmagába foglalta és egy Főben egyesítette. Ő nyilatkoztatja ki nekünk, hogy az Isten szeretet, és együttal arra tanít bennünket, hogy az emberi tökéletességnek és következőleg a világ átalakításának alaptörvénye a szeretet új parancsa.” (GS 38) „Vereséget szenved végül a halál, Isten fiai pedig feltámadnak Krisztusban. A szeretet és annak alkotása megmarad, és az Isten által az emberért teremtett világ kiszabadul a hiábavalóságnak alávetett állapotából.” (GS 39)

A kereszténység lényege tehát az, hogy a jóságos Atyaisten odaadja nekünk emberre lett saját örök Fiát, és Fiának élete, halála és feltámadása által szívünkbe küldi az örök Szentlelket, a szeretet Lelkét. Ezáltal mi, emberek az Isten „természetében”, vagyis szentháromságos szeretet-életében részesedünk. Ennek az életnek befogadása a hit és a szeretet által történik: hittel ráhagyatkozunk a

hűséges Istenre, és a Szentlélek által ösztönözve követjük a szeretet új krisztusi parancsát, vagyis igyekszünk úgy szeretni, ahogyan Jézus szeret. Ez a szeretet-élet erősebb a halálnál: a szeretetté átalakult ember örökké élni fog az Isten országában. Reméljük tehát, hogy az Atya, a Fiú és a Szentlélek működése révén végül is „Isten lesz minden mindenben” (IKor 15,28).

Ez a kereszténység lényege. Minden más: az egyházi intézmények, szertartások, parancsok stb. ennek megvalósítására szolgálnak. E meggyőződés alapján látott hozzá a zsinat az egyház megreformálásához.

A zsinat utáni 50 esztendőben sok minden történt az egyházban ennek a látásmódnak terjesztése érdekében. Csak össze kell hasonlítani a zsinat előtti hittankönyveket és teológiai tankönyveket a zsinat utániakkal, hogy észrevegyük a gyökeres változást. Az új egyházi törvénykönyv (*Codex Iuris Canonici*) és a *Katolikus Egyház Katekizmusa* is igyekezett ezt az új látásmódot követni, bár még nem teljes sikerrel. Az átlagos katolikus világiak tudatában azonban nem nem vert gyökeret ez a látásmód. Diákjaimnak a „Mi a kereszténység?” témáról írt vizsgadolgozataiban gyakran még csak a következő összefoglalást találtam: „A teremtő Isten jó világába bajt hozott az első emberpár bűne, melynek engesztelésére Jézus Krisztus meghalt a kereszten. A hit és a szentségek által Jézushoz kapcsolódva bocsánatot nyerünk, és ha megtartjuk a tízparancsolatot, üdvözülünk és bejutunk a mennyországba.” Még sok erőfeszítésre lesz szükség, hogy elérjük azt, hogy spontán módon egy katolikus keresztény ember így feleljen, ha megkérdik tőle, hogy ő kicsoda: „Az Atyaisten az Örök Ige által és a Szentlélek szeretetével teremtett engem embernek, akit Isten a saját Fia megtestesülése, halála és feltámadása, valamint a Szentlélek küldetése által isteni örök életében és természetében részesít, és arra küld, hogy szeretetének legyen jele és eszköze minden ember és az egész teremtett világ felé, hogy így az Atyaisten népévé, Krisztus testévé és a Szentlélek templomává legyen az egész világ. A szeretet és annak alkotása, vagyis a szerető ember és a szeretet kapcsolatok, a szerető Isten jóvoltából, megmaradnak örökké.”

2. A kinyilatkoztatás, mint Isten önközlése

Az isteni kinyilatkoztatásról szóló, *Dei Verbum* szavakkal kezdődő dogmatikai konstitúció egészen új látásmóddal mutatja be a kereszténységnek ezt az alapvető tanítását. Ahogy Várnai Jakab a konstitúcióról szóló kiváló tanulmányában kifejti, „már a két bevezető szó is nagy figyelmet érdemel: *Dei Verbum* – Isten Szava. Az, hogy ez a két szó a a szöveg elejére került, találóan kifejezésre juttatja, hogy Isten szava uralkodik az egyház minden tette és szava felett. Az egyházat az Ige hallgatásának és hirdetésének állapotában látjuk itt, és a sorrend is fontos: a hallgatás helyzete az egyháznak az Isten felé való nyitottságát fejezi ki, a hirdetés pedig a világhoz való odafordulását.”³ Ez a kiindulópont történelmi fordulatnak is tekinthető: a katolikus egyház már nem néz gyanakodva olyan teológiai megközelítést, amely az „Isten szava” kategóriájára, a XVI. századbeli reformátorok alapkategóriájára épül.

Rendkívüli jelentősége van annak is, hogy a konstitúció az isteni kinyilatkoztatást nem a tanítómester tudásközlésének mintája szerint fogja fel, melyet a tanító abszolút tekintélye és mindentudása miatt vagyunk kötelesek elismerni, hanem mint szerető önközlést, amelynek célja a közösségteremtés. Idézzük a zsinati szöveget: „Istennek a maga jóságában és bölcsességében úgy tetszett, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudtukra adja akaratának szent misztériumát, mely szerint az embereknek Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által a Szentlélekben szabad útjuk nyílik az Atyához, és az isteni természet részeseivé lesznek.” (DV 2) A kinyilatkoztatás tehát *szentháromságos cselekmény*, mely az embert az *Isten saját életében részesíti*.

A szöveg folytatása szerint „e kinyilatkoztatás egymással bensőleg összefüggő tettekből és szavakból áll.” (DV 2) Tehát a konstitúció szerint, az I. Vatikáni Zsinat felfogásától eltérően, a

³ Várnai Jakab, „*Dei Verbum*. Dogmatikai konstitúció az isteni Kinyilatkoztatásról,” uo. 391.old.

kinyilatkoztatás nem csak szavakból áll, melyeket az isteni tettek (csodák, Krisztus feltámadása) csak megerősítenek, hanem az *üdv történet egésze*, szavak és tettek együtt, képezik az Isten kinyilatkoztató önközlését. Ennek megfelelően a kinyilatkoztatás felülmúlhatatlan csúcspontját a konstitúció így fogalmazza meg: „Jézus Krisztus, a megtestesült Ige egész jelenlétével és megnyilvánulásával, szavaival és tetteivel, jeleivel és csodáival, főként pedig halálával és a halottak közül feltámadásával, végül az igazság Lelkének elküldésével teljessé teszi és isteni tanúsággal megerősíti azt a kinyilatkoztatást, hogy velünk az Isten, aki kiszabadít a bűn és a halál sötétségéből, és feltámaszt az örök életre.” (DV 4)

A kinyilatkoztatás tehát: történelmi esemény, melynek csúcspontja és foglalatja Jézus Krisztus, az istenember. A zsinat ebből azt a következtetést vonja le, hogy krisztusi üdvrend új és végleges szövetség, és ezért Krisztusnak a világ végén bekövetkező dicsőséges megjelenése előtt „új nyilvános kinyilatkoztatást nem kell várnunk.” (DV 4) A zsinat szándékosan kerüli annak kijelentését, hogy az isteni kinyilatkoztatás az apostolok halálával végetért: hiszen az élő Isten továbbra is tevékenyen közli magát az emberekkel. Ezek az önközlések közül egyeseket „magánkinyilatkoztatásnak” is lehet nevezni, de ezek nem haladják meg azt, ami a Jézus-eseményben végérvényesen megvalósult.

A kinyilatkoztatásnak ilyen perszonális, önmagát közlő és az embereket megszólító felfogásához híven a konstitúció a *hitet* elsősorban e megszólítás bízó befogadásaként és hívőknek Isten iránti hálás önátadásaként fogja fel: „(A hittel) az ember szabadon Istenre bízva egész önmagát.” (DV 5)

Csak e szavak után teszi hozzá a konstitúció az I. Vatikáni Zsinat hit-megfogalmazását követve: „az ember értelmével és akaratával teljesen meghódol a kinyilatkoztató Isten előtt és akaratával beleegyezik az Isten által adott kinyilatkoztatásba.” (vagyis, igaznak ismeri el azt. DV 5)

Ezután a konstitúció nyomatékosan megismétli az I. Vatikáni Zsinatnak azt a tanítását is, mely szerint a hithez szükséges a Szentlélek belső segítsége, aki Istenhez téríti az ember szívét. (DV 5; DS 3010).

Jellemző a II. Vatikáni Zsinat látásmódjára, hogy csak mintegy függelékként említi meg a konstitúció 1. fejezetének végén azt, amit az I. Vatikáni Zsinat az ész és a hit viszonyáról hosszasan tárgyalt, vagyis, hogy az Isten léte az emberi ész természetes világosságával a teremtett dolgokból biztosan megismerhető (DV 6; DS 3005).

Az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciónak ez az első fejezete, mely a „magáról a kinyilatkoztatásról” címet viseli, „szétfeszíti az addigi fundamentális teológiai kategóriákat. Ezek után (Jézus) csodáit, feltámadását és a Lélek adását nem lehet csupán üzenetét utólagosan igazoló *motiva creditiatis*-ként, vagyis, üzenetéhez képest külsődleges jelekként kezelni, hanem az Újszövetség szellemében ezek is az ő kinyilatkoztatásának részei.”⁴

Az „Isteni kinyilatkoztatás továbbadása” című második fejezet szintén újdonságokat hoz. Nagy vita tárgyát képezte a zsinaton, hogy a szentírást és a szenthagyományt, a trentói zsinat szellemében, a kinyilatkoztatás két forrásának kell-e mondani, úgy hogy a kinyilatkoztatott igazságok „részben” a szentírásban, részben pedig a szenthagyományban foglaltatnának. Hosszas vita után végül a következő megfogalmazást sikerült találni: a Krisztus szájával hirdetett és beteljesített „evangélium” az üdvös igazság és erkölcsi tanítás „forrása” (*fons*, egyesszám!), melynek hirdetését Krisztus az apostolokra bízta. „Ezt a parancsot hűségesen teljesítették mind azok az apostolok, akik szóbeli prédikációban, példával és intézmények létrehozásával átadták, amit Krisztustól szóban, magatartásban és cselekedetekben kaptak, illetve a Szentlélek ihletéséből megtanultak, mind azok az apostolok vagy apostoli férfiak, akik ugyanennek a Szentléleknek a sugalmazására az üdvösség üzenetét írásba foglalták.” (DV 7) A krisztusi kinyilatkoztatás *továbbadásaként* keletkezett így a szentírás és az isteni-apostoli szent hagyomány. Ehhez a kettőhöz, harmadik elemként Isten hozzátette az egyház tanítóhivatalát: „Hogy pedig a krisztusi evangélium mindig épen és elevenen

⁴ Várnai, u.o. 328 old.

megmaradjon, az apostolok püspököket hagytak utódokként, átadván nekik saját Tanítóhivatalukat.” (DV 7) A konstitúció tehát hangoztatja a szentírás, szenthagyomány és egyházi, püspöki tanítóhivatal szoros összetartozását. „Isten bölcs rendelkezése szerint annyira összetartozik és egymásra van utalva a Szent Hagymány, a Szentírás és az egyházi Tanítóhivatal, hogy egyikük sem lehet meg a másik kettő nélkül.” (DV 10) A konstitúció tehát óvatosan tartózkodott attól az állítástól, hogy léteznek olyan kinyilatkoztatott igazságok, amelyek nem a szentírásból, hanem csupán a hagyományból ismeretesek. Csak azt jelenti ki a konstitúció, hogy „a Hagymány által ismeri meg az egyház a sugalmazott bibliai könyvek teljes kánonját” (vagyis azt, hogy mely könyvek tartoznak a szentíráshoz) (DV 8), és azt, hogy „az egyház valamennyi kinyilatkoztatottakra vonatkozó bizonyosságát nem egyedül a Szentírásból meríti.” (DV 9)

Köztudomású, hogy a protestánsok alapelve a szentírás kizárólagos elismerése (*sola scriptura*) és minden más kinyilatkoztatási forrás elutasítása. A *Dei Verbum* konstitúciót követve most már katolikusok is mondhatják, hogy minden kötelező hiteli tanításuk a szentíráson alapszik. Hozzáteszik azonban, hogy annak *kibontakozását* az élő egyházi hagyomány segíti. Manapság protestáns részről is sokan elismerik, hogy a szentírás soha sem létezik „egyedül”, hiszen annak megértéséhez mindig szükséges a hagyományba való beágyazottsága.

Ezek után vessük fel a kérdést: a zsinat óta eltelt ötven év alatt elterjedt-e egyházunkban az isteni kinyilatkoztatásról szóló ez a zsinati felfogás? Kétségtelen, hogy a fundamentál-teológiai tanszékek előadásaiban és tankönyveiben már ez az új üdvtörténeti, „kommunikációs” kinyilatkoztatás-felfogás uralkodik. Még nem fogalmazódtak ugyan meg a teljesen kielégítő standard-tankönyvek, de az a felfogás, hogy az egész Jézus-központú isteni kinyilatkoztatás az isteni szeretetnek öngazoló jele, közös felfogássá lett. Kevésbé vagyok biztos abban, hogy a gyermekek hittanóráin is ez a felfogás lett uralkodóvá. Mindenesetre helyesnek tartom azt, amit *Karl Rahner* hangoztatott: a kereszténység tanításánál napjainkban nem lehet egyszerűen feltételezni, hogy a hallgatók már szilárdan hiszik, hogy mindaz, amit az egyház nevében a hittanórákon és prédikációkban mondunk, igaz, „mert Isten kinyilatkoztatta”. Minden keresztény tanítást úgy kell közvetíteni, hogy annak „plauzibilitása”, vagyis vonzóereje, meggyőző szépsége, az élet értelmét megvilágosító jótékony szerepe felcsillanjon benne. A keresztény-szó etimológiája is erre ösztökél, hiszen, tudvalevőleg, ez az elnevezés a görög *christianosz* magyaros kiejtése, amely azt jelenti, hogy „krisztusi”. Kereszténynek lenni tehát azt jelenti, hogy „krisztusiak” igyekszünk lenni: úgy igyekszünk gondolkodni, beszélni, cselekedni és szeretni, ahogy Jézus Krisztus gondolkodott, beszélt, cselekedett és szeret. Ehhez pedig az kell, hogy Jézus Krisztus „ellopja” a szívünket.

3. Szentírás-központú egyház

A Szentírást az egyház mindig csodálatos isteni ajándéknak tekintette. A gyakorlatban azonban a Biblia gyakran nem kapta meg a katolikus hívek életében a neki kijáró központi szerepet. A katekizmusok inkább szabatos dogmatikai vagy teológiai meghatározásokat közöltek, semmint szentírási szövegeket. Nem bibliai mondásokat, hanem teológia tételeket memorizáltattunk a „hittanos” gyermekekkel. Az istentiszteleten elhangzó szentbeszéd gyakran csupán erkölcsstani buzdításokra szorítkozott. A teológiai oktatásban is a szentírástudománynál lényegesen nagyobb helyet foglalt el a dogmatika és morális tanítása.

A zsinat e téren gyökeres változásokat kíván. Az előző pontban elemzett *Dei Verbum* konstitúció III-VI. fejezete e téren új korszakot nyitott meg az egyház életében. Idézzük a legfontosabb mondatokat:

„Az egyház a Szentírás könyveit a Szenthagyománnyal együtt mindig hite legfőbb szabályának tartotta és tartja. [...] Ezért a Szentírásnak kell táplálnia az egész egyházi igehirdetést.” (DV 21) „A Krisztus-hívőknek szélesre kell tárnai a kaput, hogy hozzáférhessenek a Szentíráshoz. Mivel Isten igéjének mindenkor kezünk ügyében kell lennie, az egyház gondoskodik arról, hogy a különböző

nyelveken megfelelő és pontos fordítások készüljenek, főleg a szentírási könyvek eredeti szövegei alapján” (DV 22) „A szentírás tanulmányozása legyen mintegy a hittudomány lelke. A szentírás szavából virágozik a lelkipásztori igehirdetés, a hitoktatás és minden keresztény tanítás.” (DV 24) „Nyomatékosan buzdítja a zsinat a keresztény hívőket, hogy a Szentírás gyakori olvasásával tanulják meg Jézus Krisztus fölséges ismeretét, mert aki nem ismeri a Szentírást, nem ismeri Krisztust.” (DV 25)

Nyilvánvaló, hogy ezzel a programmal a zsinat protestáns testvéreink egyik jogos kívánságát igyekszik megvalósítani. Ne éljen a köztudatban az az elképzelés, hogy a protestánsok az igét, a katolikusok pedig a szertartásokat tartják fontosnak. Az ókori egyházatyák mindig mondták, hogy Isten két asztalt terít meg számunkra: az egyik az Ige asztala, a másik pedig Jézus szent Testének és Vérének asztala.

A biblikus mozgalom által már előkészített „termőföldre” esett a zsinatnak e tanítása. Az egész egyházban terjedtek és sokasodtak a biblikus körök, bibliát együtt olvasó csoportok. A prédikációkban a szentírási szövegeken alapuló homília lett uralkodóvá. A teológiai fakultásokon pedig erősen megnövelték a szentírástudományi és egzektikai órákat.

A szentírás ilyen felértékelése, persze, problémákat is okozott. A szentírást olvasókban, főképpen egyes ószövetségi szövegek olvasásakor, felmerül a kérdés: valóban isteni tanítás-e az, amit itt le van írva? E kérdésre a *Dei Verbum* konstitúció azzal válaszol, hogy kiemeli a biblia „emberi szerzőinek” szerepét: „a Szent Könyvek megírására Isten embereket választott ki, akiket erejük és képességeik birtokában használt fel,” (DV 11) és ezek az emberek a korokban használatos irodalmi műfajok felhasználásával írták könyveiket (DV 12). Arra vonatkozólag, hogy mennyiben „tévedhetetlenek” a szentírás könyvei a konstitúció a következő gondosan megfogalmazott, árnyalt kifejezést használja: „Hinnünk, kell, hogy amit Isten a mi üdvösségünkre le akart íratni a szent iratokban, azt a Szentírás könyvei biztosan, hűségesen és tévedés nélkül tanítják.” (DV 11) A megfogalmazás nagyon óvatos, de kiolvashatjuk belőle, hogy olyan szövegek a Bibliában, amelyek nem az emberek üdvösségével, hanem, például, pusztán természettudományos vagy történelmi kérdésekkel foglalkoznak, nem garantáltan tévedésmentesek.

Egy másik fontos figyelmeztetés a következő: „A szent szövegek helyes értelmének felfedezése végett szorgosan szemmel kell tartani az egész szentírás tartalmát és egységét.” (DV 12) Így is fogalmazhatnánk: a szentírás, *mint egész*, tévedhetetlen; az egész szentírás értelme megragadásának kulcsa pedig Jézus Krisztus és az ő evangéliuma. Ezért minden bibliai szöveget ehhez *viszonyítva* kell értelmezni.⁵

A *Dei Verbum* konstitúciónak van még egy rövid mondata, amely szintén nagy hatást ért el a rákövetkező években. A konstitúció ugyanis megjegyzi, hogy nem katolikus keresztényekkel közösen lehetne fordítani a szentírást (DV 22). E mondat „gátszakadást” eredményezett. Míg előzőleg katolikusok és protestánsok külön-külön készítettek bibliafordításokat, a zsinat óta százszámra jelentek meg ökumenikus szentírás-fordítások a legkülönbözőbb nyelveken. Ezek mindegyike mérföldkövé lett a keresztények egységéhez vezető úton. Magyarországon is a különböző keresztény egyházak vezetői elhatározták, hogy közös szentírásfordítást szorgalmaznak, de e határozat megvalósításának érdekében még semmi sem történt. Pedig milyen jót tenne a magyar keresztényeknek egy közös bibliafordítás létezése! Tapasztalatból tudom, hogy a 18 éves megfeszített munkával Japánban készült ökumenikus bibliafordítás elkészítése és megjelenése milyen nagy segítség volt az ottani keresztények élete és a krisztusi tanítás terjesztése számára.

4. Közösségi, érthető, élményszerű liturgia

⁵ Vö. Nemeshegyi Péter, „Milyen az Isten?” *Távlatok* 81(2008) 11-21

A zsinat előtt a latin szertartású katolikus egyházban a szentmise és a többi liturgikus ima és szertartás a római Szentszék által a legapróbb részletekig meghatározott egységes formában, latinul folyt az egész világon. Ennek a liturgiának gyökeres reformját határozta el a II. Vatikáni Zsinat. Idézzük a legfontosabb szövegeket:

„Amint Krisztust az Atya küldte, úgy küldte Krisztus a Szentlélekkel eltelt apostolokat, nemcsak azért, hogy prédikálván az Evangéliumot minden teremtménynek hirdessék, hogy Isten szent Fia halálával és föltámadásával megszabadított minket a sátán hatalmából és a haláltól, s átvitt az Atya országába, hanem azért is, hogy amit hirdettek, az üdvösség művét az Áldozat (vagyis: a szentmiseáldozat) és a Szakramentumok által – melyek körül az egész liturgikus élet forog – megvalósítsák. Így a keresztségben az emberek Krisztus pászka-misztériumának (*paschale mysterium*) részesei lesznek: vele együtt meghalnak, eltemetkeznek és föltámadnak; megkapják a fogadott fiúság Lelkét, akiben kiáltjuk: Abba, Atya!” (SC 6) „A liturgia Jézus papi szolgálatának gyakorlása. Ebben érzékelhető jelek jelzik, és az egyes jeleknek megfelelő módon megvalósítják az ember megszentelését, és Jézus Krisztus misztikus teste, a Fő és a tagok teljes nyilvános istentiszteletet gyakorolnak.” (SC 7) „Az apostoli munkának az a rendeltetése, hogy mindazok, akik a hit és a keresztség által Isten gyermekeivé lettek, jöjjenek össze, az Egyház közösségében dicsérik Istent, vegyenek részt az Áldozatban, és vegyék az Úr vacoráját. [...] A liturgiából, elsősorban az Eucharisziából mint forrásból fakad számunkra a kegyelem; s általa valósul meg Krisztusban a leghatásosabb módon az emberek megszentelése és Isten dicsőítése, melyre mint célra az Egyház minden más tevékenysége irányul. Ez a teljes hatékonyság azonban csak úgy valósulhat meg, ha a hívők jól felkészült lélekkel vesznek részt a liturgiában, szívüket szavukhoz igazítják, és együttműködnek a mennyei kegyelemmel, hogy kárba ne vesszék bennük. Ezért a szentséges pásztoroknak ügyelniük kell arra, hogy a liturgikus cselekmények végzésénél ne csak az érvényesség és megengedettségek szabályait tartsák meg, hanem „a hívek e szent cselekményekben tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően vegyenek részt.” (SC 10-11, kiemelés tőlem)

„Tudatos, tevékeny é gyümölcsöző részvétel”: ez tehát a zsinati liturgikus reform célja. Ennek elérése végett óhajtja az Egyház „a liturgia általános megújítását.[...] Ebben a megújításban a szövegeket és a szertartásokat úgy kell rendezni, hogy világosabban fejezzék ki a jelzett szent valóságokat, s így a keresztény nép, amennyire csak elhet, könnyen felfoghassa azokat, és általuk teljesen, tevékenyen és a közösség jellegének megfelelően együtt ünnepelhesen.” (SC 21) Ezért „a liturgikus könyveket mielőbb felül kell vizsgálni, mégpedig a földkerekség különböző tájairól meghívott szakemberek és püspökök bevonásával.” (SC 25)

Az egyház életének és a liturgiának csúcspontja a szentmise. „A miseáldozat az Újszövetség egyetlen áldozatát, vagyis az önmagát egyszeri szeplőtelen áldozatként Atyjának feláldozó Krisztus áldozatát az Úr eljövételének napjáig jelenvalóvá teszi, és hatását alkalmazza.” (LG 28) A szentmise Krisztus halálának és feltámadásának emlékűnepe, pászka-lakoma (SC 47). Azért hatásosak a liturgikus cselekmények, mert Krisztus *jelen van* az egybegyűlt hívek közösségében, a szentírás felolvasott igéjében, a misét végző vagy szentségeket kiszolgáló pap személyében, és főképpen az eucharisztikus színek alatt (SC 7).

A résztvevők aktív bekapcsolódása miatt a zsinat megengedte a liturgiában a latin helyett a nép nyelvének használatát (SC 36).

„Megőrizve a római rítus lényeges egységét, helyet kell adni a jogos változatosságnak, és alkalmazkodni kell a különféle közösségekhez, vidékekhez és népekhez.” (SC 38)

E rendelkezések nyomán a latin római rítus valamennyi szertartáskönyvét átdolgozták. Mindenütt bevezették a népnyelvi liturgiát. Egyes országokban, például az afrikai Kongóban, a Szentszék jóváhagyásával az őslakosok érzületének és élményvilágának megfelelő egészen újfajta formában folyik a szentmise, dobolással, afrikai énekekkel, táncokkal.

Az Európán kívüli országok katolikusai kitörő örömmel fogadták a zsinat liturgikus reformját. Az új liturgia egyik oka annak, hogy több Európán kívüli országban a katolikus egyház rohamos

fejlődésnek indult. Például, Afrikában 1900 körül csak néhány millió katolikus élt, ma pedig már több mint százmillió az ottani katolikusok száma. Dél-Koreában a század elején alig volt több százezer katolikusnál, most már számuk a négy milliéhoz közelít. A katolikus egyház súlypontja, mind nagyságát (ma az egy milliárd katolikusnak kb. 70 százaléka Európán kívül él), mind életerősségét tekintve (sok a papi és szerzetesi hivatás, virágznak a laikusok mozgalmi stb.), áthelyeződött Európán kívülre: Latin-Amerikába, Ázsiába, Afrikába.

A II. Vatikáni Zsinat nyomán megvalósuló liturgikus reformmal szemben az utóbbi években kritikus hangok kezdtek megerősödni. El kell ismerni, hogy a megreformált liturgia ellenére a régóta keresztény országokban nem növekedett, hanem inkább csökkent a szentmisén és a szentségeken résztvevő emberek száma. Alig hiszem azonban, hogy a régi liturgiához való visszatérés nagyobb tömegeket vonzana. A XVI. Benedek pápa által „rendkívüli formaként” engedélyezett „tridenti misék” nem hoztak átütő sikert. Az Európán kívüli világban pedig a latin mise teljesen idegen test lenne. A liturgikus reform útján Isten vándorló népének nem visszafelé, hanem előre kell haladnia.

5. Az Egyház: Isten vándorló népe

A II. Vatikáni Zsinat egyik főtémája az Egyház volt. A zsinat előtti időkben, a protestantizmussal való vita légkörében, az Egyháznak látható, jogi, szervezeti, kormányzási formáin volt a hangsúly. A klerikalizmus annyira eluralkodott, hogy az Egyház tagjait aktív és passzív tagokra szokták osztani: a klérus (pápa, püspökök, papok) aktívak, a „laikusok” pedig passzívak. Fő kötelességük a klérus általi szolgálatok elfogadása, tanításaik meghallgatása és engedelmes követése. Ez a „hangulat” annyira elterjedt, hogy a magyar katolikus szóhasználatban csak a papokat és szerzeteseket hívják „egyháziaknak”, a többi katolikust pedig „világiaknak”.

Persze, voltak más jelenségek is. Például, XI. Piusz pápa nyomán mindenütt elterjedt az *Actio Catholica*, a világi katolikusok mozgalmi. Ezeknél a mozgalmaknál is nagyon hangsúlyozták azonban a „hierarchia”, vagyis az egyházi papi vezetőség iránti engedelmisséget.

XII. Piusz pápa *Mystici corporis* kezdetű enciklikája felhívta ugyan a figyelmet az Egyház belső, kegyelmi valóságára, de a valós egyháztagságot kizárólag a katolikusokra korlátozó kijelentése az ökumenizmus szempontjából okozott problémát.

A II. Vatikáni Zsinat alapvető egyházfogalma: az „Egyház Istennek új népe.” (LG 9). A Krisztusban hívők ugyanis „vízből és Szentlélekből újjászületett választott nemzet, szent nemzet.” E népnek feje Krisztus, jogállása Isten fiainak méltósága és szabadsága, törvénye az új parancs, hogy úgy kell szeretnie, ahogyan maga Krisztus szeretett bennünket, célja pedig az Isten Országa, melyet maga Isten kezdeményezett a földön, melynek egyre terjednie kell, míg Isten tökéletessé nem teszi a történelem végén.” (uo.) Isten a Krisztusban hívőkből „Egyházat alkotott, hogy ez az Egyház legyen minden egyes ember számára ennek az üdvöt hozó egységnek a látható szakramentuma.” (uo.)

Az Egyházat jelentő különböző szentírási hasonlatok felsorolása után a konstitúció kiemelten foglalkozik a „Krisztus teste” fogalommal: „Krisztus az összes nemzetből meghívott testvéreit Lelke közlésével misztikusan a testvé tette.” (LG 7) „A hierarchikus szervezettel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat nem szabad két valóságnak tekintenünk, hanem emberi és isteni elemekből álló, egy összetett valóságot alkotnak.” (LG 8)

Krisztus bűnt nem ismert, „a bűnösöket is magába foglaló Egyház viszont egyszerre szent és mindig megtisztulásra szorul, ezért szüntelenül a bűnbánat és megújulás útját járja.” (uo.)

Valamennyi hívő részesedik Krisztus papi, prófétai és királyi küldetésében (LG 10-12). Mindegyiküknek a Szentlélek osztogat karizmákat, vagyis sajátos kegyelmi adományokat, és mindenkinek joga és kötelessége, hogy ezeket a köz javára használja (LG 12).

A zsinat szerint „különbéle módon Isten népének egységéhez tartoznak vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívők, mind Krisztus más hívei, mind pedig kivétel nélkül valamennyi ember, akiket az Isten kegyelme az üdvösségre hív.” (LG 13) „Az egyház közösségébe azok épülnek be teljesen, akik Krisztus Lelkét hordozván magukban elfogadják az egyház egész rendjét, és a hitvallás, a szentségek, az egyházkormányzat és az egyházi közösség köteléke által kapcsolódnak össze Krisztussal, aki az egyházat a pápán és a püspökökön át kormányozza.” (LG 14) Ezek tehát azok a katolikus hívők, akik a „kegyelem állapotában” élnek.

A nem katolikus keresztények is az egyházhoz „tartoznak”, de – a mi felfogásunk szerint – hozzátartozásuk nem teljes, mert híjával vannak néhány olyan elemnek, amelyeket Krisztus egyházának szánt.

A nem keresztényekről pedig azt mondhatjuk a zsinat nyomán, hogy „az Egyházhoz vannak rendelve”, mert a Szentlélek bennük is működik, és segítségével, ha lelkiismeretük szerint élnek, ők is üdvözülhetnek (LG 16).

A zsinat tehát senkitől sem tagadja meg az üdvözülés lehetőségét. Ugyanakkor azonban azt tanítja: Isten akarata szerint szüntelenül terjesztenünk kell az evangéliumot, hogy minden ember tudatosan is megismerje és kövesse Üdvözítőjét. Erre kell, hogy törekedjék Isten egész népe. Ahogy a zsinat mondja: „Imádkozik és dolgozik az egyház, hogy az egész széles világ Isten népévé, az Úr Krisztus testévé és a Szentlélek templomává váljék.” (LG 17) A 2. Vatikáni Zsinat egyházképe tehát közösségi, dinamikus és nyitott.

Az Egyház feladataiként a zsinat négy feladatot sorol fel: 1) a hithirdetés (*kériügm*a), 2) a közösségteremtés (*koinónia*), 3) az imádság és 4) a társadalom, főképpen a szegények szolgálata (*diakonia*).

Az Egyházzal szóló konstitúcióban a zsinat az egyház feladatait főképp a Jézus hármasság hivatásában való részesedés keretében fejt ki, de ha a zsinat valamennyi okmányát tekintjük, a fenti négyes beosztás tűnik megfelelőbbnek. Már a *Lumen gentium* konstitúció is mondja ugyanis, hogy az Egyház „szeretettel veszi körül mindazokat, akiket az emberi gyengeség gyötör, sőt szegény és szenvedő alapítójának képmását ismeri föl a szegényekben és szenvedőkben, próbál könnyíteni nyomorúságukon és bennük Krisztusnak akar szolgálni,” (LG 8) a *Gaudium et spes* konstitúció pedig igen nyomatékosan hangoztatja az Egyház feladataként a társadalom szolgálatát.

Első helyre tettük a hithirdetés feladatát, mert ezt hangoztatja a zsinat leginkább, nemcsak mint a püspökök első és legfontosabb feladatát, hanem mint Isten egész népének alapvető küldetését is. A hithirdetéssel nem törődő egyházi közösség – amint azt II. János Pál pápa a missziókról szóló körlevelében (*Redemptoris missio*, 1991) mondja – szükségképpen benső ellentétek és veszekedések színterévé válik. A keresztényeknek óriási küldetésük van: Jézus Krisztust és evangéliumát kell elvinniük minden emberhez. Nagyobb jót senkivel sem tehetnek, mint hogy segítenek neki abban, hogy meghallja és befogadja az örök életet adó isteni ígéretet.

Azok, akik hittel befogadják az evangéliumot, szeretet-közösségekbe gyűlnek össze. Az Egyház feladata tehát, hogy hívei egymást ismerő, befogadó, segítő, szerető közösségeket alkossanak. Ebben sokat segíthetnek az Egyházon belül megalakuló és működő kis közösségek.

A harmadik feladat az imádság, mégpedig mind az egyéni, mind a közösségi imádság. Ez utóbbiban a szentségek és a szentmise foglalnak el központi helyet.

A negyedik feladat a társadalom szolgálata. Ahogy XXIII. János pápa egyik utolsó beszédében hangoztatta, az igazság, igazságosság, szeretet és szabadság négyes oszlopán álló társadalom felépítésére irányuló törekvés Jézus minden tanítványának alapvető kötelessége. E feladat teljesítésénél nem az a cél, hogy másokat a keresztény hitre térítsünk, hanem az, hogy mi magunk, keresztények, megtérjünk Jézushoz, aki azért jött, hogy mindenkinek szolgálja legyen.

Mennyiben valósult meg ez a zsinati egyházkép az azt követő években? A zsinat után az Isten népében felvirágozó mozgalmak kétség kívül a zsinati megújulás legígéretesebb jegyei közé tartoznak. A legkülönbözőbb „emberléptékű” közösségek alakultak a laikusok körében

(családcsoportok, házaspárok találkozói, focolare-mozgalom, karizmatikus csoportok, cursillo-csoportok, ifjúsági csoportok, bibliakörök, Krisztusi Élet Közösség csoportok, új ájtatossági mozgalmak stb.) Különösen Latin-Amerika országaiban a nagy paphiány ellenére ezek a csoportok virágzó egyházi életet élnek. A II. János Pál pápa idejétől kezdve egyre nagyobb tömegeket vonzó katolikus ifjúsági világtalálkozók impozáns jelenségek, és a résztvevőkben az Isten népéhez való tartozás érzését táplálják.

Persze, nem hallgathatjuk el a negatív jelenségeket sem. Több hagyományosan keresztény országban fokozódó elkereszténytelenődés mutatkozik, az új generációknak nehezen sikerül továbbadni a keresztény hitet és életformát. Az egyház számos tagjában, sőt papjaiban fájdalmasan mutatkozó bűnösség akadályozza az Egyháznak, mint az üdvösség örömteli szakramentumának ragyogását.

Újra átérezzük azt, hogy csak a „hajnal emberei vagyunk”: még nem kelt fel az Igazság Napja teljes fényességében. Nem szabad azonban elveszteni reménykedésünket: már hasad a hajnal, és Isten napjának felkeltét senki sem képes megakadályozni..

6. A Krisztus által rendelt apostoli szolgálat

Az Egyházzal szóló konstitúció hosszan tárgyalja a Krisztus által rendelt apostoli szolgálatot ellátók (pápa, püspökök, papok, diakónusok) feladatát. Jellemző a zsinat felfogására, hogy miután a konstitúció az Egyháznak az Atyaisten akaratából, a Fiú és a Szentlélek küldetéséből születő Egyház misztériumát az 1. fejezetben kifejtette, a 2. fejezetben nem az Egyház hierarchikus vezetőiről tárgyal, hanem Isten egész népéről, amelyhez mind a felszentelt szolgák, mind a laikus hívők tartoznak. A két csoport viszonyát a zsinat így fogalmazza meg: „A Krisztusban nyert újjászületésből eredően közös a tagok méltósága, közös az istengyermekség kegyelme, közös a meghívás a tökéleességre, egy az üdvösség, egy a remény és osztatlan a szeretet.[...] Bár egyeseket Krisztus akarata tanítóknak, a misztériumok sáfárainak és pásztoroknak rendelt mások javára, teljesen egyenlő mindnyájuk méltósága és tevékenysége minden hívő közös feladatában, Krisztus Teste építésében.” (LG 32)

A 3. fejezet pontosabban fogalmazza meg a „felszentelt szolgák” feladatát: „Az Úr Krisztus Isten népének lelkipásztori gondozására és szüntelen gyarapítására egyházában különböző szolgálatokat alapított, melyek az egész test javát célozzák. A szent hatalommal felruházott szolgák ugyanis testvéreiknek szolgálnak, hogy mindazok, akik Isten népéből valók, s ezért valóságos keresztény méltóságnak örvendenek, szabadon és rendezetten törekedve ugyanarra a célra, eljussanak az üdvösségre.” (LG 18)

A zsinat egyházképe tehát nem piramis-szerű, vagyis nem felülről, a pápától és püspököktől kezdi a magyarázatot, hanem a kiindulópont: Isten egész népe. A pápa, püspökök és papok feladata pedig nem az uralkodás, hanem a *szolgálat*. Bár a „hierarchia” szót még használja a zsinat, a Pseudo-Dionysiusz teológiájából származó, felülről lefelé az isteni energiát közvetítő „lépcsőzetes” hierarchikus világképet nem követi. Az egyházi felszentelt szolgák feladatának és hatalmának kiindulópontja a zsinat szerint az apostoloknak Jézus általi kiválasztása és küldetése. Az ő utódaik a püspökök. A papok pedig a papszentelés által a püspök hármasság feladatában részesedve segítkeznek. A püspökök és papok hatalmáról (a trentói zsinattal ellentétben) csak ritkán beszél a II. Vatikáni Zsinat, és ezt a nekik Istentől adott sajátos hatalmat a sajátos szolgálatukkal okolja meg. Arra kaptak ugyanis ezek a „felszentelt szolgák” megbízást Krisztustól, hogy 1) az összegyház hitérzéke által megőrzött hitet hivatalosan megfogalmazzák, tanítsák és védelmezzék, 2) jó pásztorokként a hívekkel törődjenek, és a hívek karizmáit összehangolva az Egyház egységének szervei legyenek, 3) Jézus nevében vezessék az eucharisziát, és szolgáltassák ki a szentségeket (LG 18-29).

A zsinat utáni években az egyes országok egyházainak eltérő történelme és helyzete miatt a régi felfogásból az új felfogásba való átmenet néha könnyen, néha nehezen megy végbe. A hagyományosan katolikus országokban nehéz a barokk főúri palotákban lakó püspököknek az Isten népe szolgáló szerepét megtanulni. A papok számára sem egyszerű, hogy „plébános urakból” szolgáló testvérek szerepére térjenek át. Kezde azonban már kialakulni az Isten népének tevékenységét felkaroló, felelősségeit és munkáit megosztó, testvérként testvérek között élő papságnak új paradigmája.

7. Testületi (zsinati) elv

A katolikus egyház hagyományosan hierarchikus felépítésű. E téren a zsinat a testületi elv kiemelésével tett fontos állításokat. Ezek szerint az egyház püspökei *testületet* képeznek, amely az apostolok testületének utódja, és nemcsak a pápa, hanem a pápával együtt ez a testület is „hordozója az egész egyháza kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak.” (LG 22) E hatalmat a legünnepelesebben az egyetemes zsinatokon gyakorolják.

Az összegyház püspöki kollégiuma szerepének újrafelfedezése igen fontos. A „zsinati elvnek” azonban számos más alkalmazása is fellendült az egyházban. Minden országban kialakultak a püspöki karok konferenciái, és növekszik a püspökök közötti együttműködés. Egész földrészek püspökei is zsinatokra gyűlnek össze, és adnak ki közös nyilatkozatokat. Háromévenként Rómában ülésezik a püspöki karok által megválasztott képviselőkből álló püspöki szinodus.

Az egyházmegyékben a papok papi testületet alkotnak püspökük vezetésével. Tartanak egyházmegyei zsinatokat, amelyeken a püspök vezetésével a papok és hívek együtt tanácskoznak, és tárgyalják meg az egyházi élet kérdéseit.

A zsinati elv nagyobb fokú alkalmazása közeledést jelent a protestáns és ortodox egyházakhoz is, amelyek a zsinati elvet igen fontosnak tartják és gyakran alkalmazzák.

A zsinati elv megvalósulása a zsinat utáni ötven esztendőben akadozva haladt. A pápa monarchikus egyházkormányzása tovább folyik, a vatikáni hivatalok a pápa szolgálatára állnak. A háromévenként ülésező püspöki szinodus, minthogy csak tanácsadó szerepe van, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az egyházmegyékben és plébániákon nagyon változó a zsinati elv alkalmazásának mértéke. A kollegialitás terén tehát a II. Vatikáni Zsinaton megcélhzott irányváltoztatás még nem hozott átütő eredményt.

8. A helyi egyház fontossága és az inkulturáció

A szentírásban az egyház szó néha egyes számban (vö. Mt 16,18), néha pedig többes számban (vö. 2Kor 11,28) szerepel. Létezik az egyetemes egyház, Krisztus misztikus teste, és léteznek a helyi egyházak az egyes országokban, városokban, falvakban. A katolikus egyház a múltban szinte kizárólag az egyetemes világegyház egységét hangoztatta, és az egyformaságra törekedett. A II. Vatikáni Zsinat viszont az egyetemes egyház egysége mellett a helyi egyházak fontosságára és jogos sokféleségére is nagy hangsúlyt helyezett. Az egyházzal szöveg szerinti „Krisztusnak az egyháza valóságosan jelen van a hívek valamennyi törvényes közösségében. Ezeket a pásztoraikhoz ragaszkodó közösségeket is egyháznaknak nevezi az újszövetségi szentírás. A maguk helyén ugyanis ők az Istentől meghívott új nép. [...] Ezekben a közösségekben – jóllehet gyakran kicsinyek, szegények vagy szétszórtságban élnek – jelen van Krisztus, akinek az ereje kapcsolja össze az egy, szent, katolikus és apostoli egyházat.” (LG 26)

Minthogy minden helyi egyház saját népének kultúrájában él, ezért jogos és kívánatos, hogy ezek az egyházak az evangéliumot népükbe inkulturálják. A zsinat még nem használja ugyan az azóta elterjedt inkulturáció szót, de annak szükségességét és lényegét már kifejti. „Az egyház felkarolja és átveszi a népek tehetségeit, szellemi kincseit és szokásait, amennyiben jók. [...] Arra törekszik,

hogy Krisztus Fősege alatt egybegyűjtse az egész emberiséget, annak minden értékével, az ő Lelkének egységében. Ennek az egyetemességnek erejéből minden egyes rész átadja sajátos ajándékait a többi résznek és az egész egyháznak. [...] Ezért az egyházi közösségen belül törvényesen léteznek részegyházak, amelyek saját hagyományait követik.” (LG 13)

A missziókról szóló határozatban fejti ki a zsinat részletesen, hogy „a fiatal egyházak népük szokásaiból és hagyományaiból, bölcsességéből és tudásából, művészetéből és jártasságaiból felhasználják mindazt, ami képes megdicsőíteni a Teremtőt, szemléltetni az Üdvözítő kegyelmét és kialakítani a keresztény életet. Ennek a célnak eléréséhez szükséges, hogy minden egyes nagyobb kultúrkörben szorgalmazzanak olyan teológiai tanulmányokat, [...] amelyek révén világosabbá lesz, hogy a hit, a népek bölcséletét és bölcsességét felhasználva, milyen utakon keresheti a megértést, és hogy miképpen lehet összeegyeztetni a szokásokat, életfelfogást és a társadalmi rendszert az isteni kinyilatkoztatásban feltárt erkölcsi követelményekkel.” (AG 22)

Ezen elvek alapján az egész világ katolikus egyházaiban elkezdődött az inkulturáció, megszülettek a latin-amerikai, indiai, afrikai, japán, koreai stb. teológiák, lelkeségi irányzatok, imamódok, új liturgikus formák stb. Így tehát napjainkban az egy gyökérből, Krisztusból sarjadt egyház egyre inkább a Szentlélek ezerszínű virágoskertjévé kezd alakulni.

Nyilvánvaló, hogy az egy egyházon belüli sokféleség előmozdítása az ökumenizmus szempontjából is fontos. Az ökumenizmus célja nem a különböző egyházak felszívódása a katolikus egyházba, hanem a különbözőségek megbékélt egysége.

A zsinat utáni években az inkulturáció a tengerentúli egyházak virágzásával karöltve szépen halad előre. A „fiatal egyházak” egyre öntudatosabbak lesznek, és helyüket megkövetelik a még mindig túlságosan európai központú egyházunkban. Az ember érzése, hogy nincs túl messze az az idő, amikor már a pápa sem lesz „fehérbőrű ember”.

9. Minden hívő hivatása az életszentség

„Az Úr Jézus minden tanítványát együttesen és egyenként meghívta az életszentségre: »Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes« (Mt 5,48). Mindegyikükre elküldte ugyanis a Szentlelket, aki belülről arra indítja őket, hogy szeressék Istent teljes szívükből, teljes lelkükből, teljes elméjükéből és minden erejükéből, és úgy szeressék egymást, ahogyan Krisztus szerette őket. [...] Tehát bármilyen rendű és rangú keresztény hivatott a keresztény élet teljességére és a tökéletes szeretetre” – fogalmaz a *Lumen gentium* (40).

Sokáig azt gondolták és tanították az egyházban, hogy ha valaki „tökéletes” akar lenni, lépjen szerzetesrendbe. A középkortól kezdve nevezték a szerzeteséletet „a tökéletesség elérésére törekvő” életállapotnak. A zsinat nagyra becsüli ugyan a szerzetességet, de mégsem a szerzeteséletet tekinti a tökéletességre vezető egyetlen lehetőségnek. A keresztény életszentség és tökéletesség egyetlen mércéje a hitből fakadó szeretet. Akár házaseséletet él valaki, akár az Isten országáért vállal nőtlenséget, akár pap, akár orvos, tanár, háziasszony vagy bármilyen más foglalkozású, tudnia kell, hogy Isten előtt csak a szeretet számít, és az, hogy mindenki kövesse az Isten reá vonatkozó, felismert akarátát.

A zsinat e meglátásai nyomán virágoztak fel napjainkban a laikusok (világiak) között a legkülönbözőbb lelkeségi mozgalmak és közösségek, amelyek a maguk sajátos módján járják a szeretet útját. Ennek az új felfogásnak egyik következménye lehet, hogy az utóbbi évtizedekben erősen csökkent a szerzetes életet választó férfiak és nők száma. Minthogy az elmúlt évszázadokban a szerzetesek voltak az egyház legaktívabb tagjai és végezték az egyház számos hithirdető, tanító, nevelő, karitatív szolgálatát, számuk csökkenése érzékeny veszteségeket okoz. Még nem alakult ki kielégítően azoknak a világiaknak szolgálata, akik a megüresedett helyeket a különböző intézményekben át tudják venni.

10. Az Egyház Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való egyesülésnek és az egész emberiség egységének

Az Egyházzal szóló konstitúció a következő szavakkal kezdődik: „Krisztus a nemzetek világossága,” az Egyház pedig Krisztusban „mintegy szakramentuma, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének.” (LG 1) A teológusok magát Krisztust szokták „ős-szakramentumnak” (*Ursakrament*) nevezni, mert hiszen Krisztus embersége az isteni kegyelem alapvető jele és hatásos eszköze. Jézus akaratából az Egyház jeleníti meg Krisztus kegyelemközvetítő működését. Ezért magát az Egyházat is lehet alap-szakramentumnak (*Grundsakrament*), illetve „az üdvösség egyetemes szakramentumának” nevezni (LG 48), mely „feltárja és egyben hatékonyá teszi az Isten emberszeretetének misztériumát” (GS 45).

Ebben az egyházi tevékenységben kiemelkedő szerepe van annak a hét szertartásnak, amelyeket a katolikus Egyházban hagyományosan „hét szakramentumnak (szentségnek)” neveznek. Az Egyháznak kegyelemközvetítő működése azonban nemcsak azokra terjed ki, akik közvetlenül érintkezésbe jutnak vele. Hiszen minden szentmisét az Egyházban az egész világ üdvösségéért ajánlanak fel.

A szakramentalitásnak ez a megfogalmazása jól érthető egységbe foglalja a krisztusi üdvrend különböző elemeit. E felfogás még nem ment át a katolikus hívek köztudatába. Kivánatos volna, hogy ez a „jel és eszköz” fogalompár az egyházi kommunikációban nagyobb figyelmet kapjon. Érdemes megvizsgálni, hogy mennyire felismerhető „jel”-ként működik az egyház, és arra törekedni, hogy tényleg azt jelezze, ami megfelel Isten szándékának.

11. Minden ember csodálatos méltósága

A II. Vatikáni Zsinat egyháza szélesen kitérte kapuit minden ember előtt, és meghirdette az ember csodálatos méltóságát: „Az ember az Isten képére teremtett.” (GS 12) „Az emberi természet bennünk is roppant méltóságra emelkedett azzal, hogy Krisztus azt magára öltötte. [...] Maga az Isten Fia ugyanis megtestesülése által valamiképpen minden emberrel egyesült.” (GS 22) „Minden ember alapvetően egyenlő, mert mindegyiknek értelmes lelke van, és Isten képmására van teremtve. Igaz, a különböző testi erő, meg a különböző értelmi és erkölcsi képességek szempontjából nem egyenlő minden ember. A személy alapvető jogai tekintetében azonban ki kell küszöbölni minden megkülönböztetést, legyen annak oka akár nem vagy faj, akár bőrszín vagy társadalmi helyzet, akár nyelv vagy vallás, minthogy az ilyen megkülönböztetés Isten szándékával ellenkezik.” (GS 29)

Az egyház mindig kereste Isten dicsőségét. Ma azonban fokozottabban megérti egy ókori püspök, Iréneusz állításának igazát: „Az élő ember az Isten dicsősége”⁶. Ezért a mai „egyház útja az ember”, ahogyan azt II. János Pál pápa mindig hangsúlyozta.⁷ Ismeretes Nagy Szent Leo pápa buzdítása: „Ismerd fel, ó keresztény, nagy méltóságodat! Az isteni természet részesévé lettél!”⁸

A keresztény tanításnak megdöbbentő kijelentése, hogy a Fiú és a Szentlélek küldése által az ember magának Istennek természetében részesedik, illetve erre a részesedésre van meghíva. Ez minden ember méltóságának hatalmas állítása. Ebből az állításból azonban csak fokozatosan vezették le a keresztények minden ember alapvető jogait, és Isten előtti alapvető egyenlőségüket. Túl erős volt még az ókori társadalomban a rabszolgaság intézménye, a későbbi korokban pedig a feudális társadalom osztályainak különbsége, hogy ez a keresztény meggyőződés áthassa a gondolkodás és viselkedés minden szintjét. Maguknál a katolikusoknál is az eretnek, illetve szakadárnak minősülő

⁶ Irenaeus, *Adversus haereses*, 4,20,7

⁷ II. János Pál, *Redemptor hominis* enciklika, 14 stb.

⁸ Leo, *Sermo 1 in Nativitate Domini*, 3, PL 54, 193

emberek, és a más vallású emberek alapvető emberi jogai iránti tisztelet gyakran nem volt átütő erejű. Az egyetemes emberi jogok elismerése és meghirdetése nem katolikus körök között kezdődött. Annál örvedetesebb, hogy a II. Vatikáni Zsinat minden ember csodálatos méltóságának megvallásából levezette azokat az állításokat, amelyeket a következő öt pontban tárgyalunk. Ezek az állítások a zsinati tanítás nagyon is aktuális lényegéhez tartoznak.

12. A katolikus egyházon kívüli keresztények iránti megbecsülés és párbeszéd révén a keresztények egységére irányuló törekvés

Jézus imádkozott azért, hogy tanítványai „egy legyenek, hogy így elhiggye a világ”, hogy az Atyaisten küldje őt (Jn 17,21). A történelem folyamán azonban a keresztények, sajnálatos módon, különböző közösségekre szakadoztak. Ezeknél a szakadásoknál mindenki a másik felet okolta, és a szétszakadtak egymást kölcsönösen kiátkozták. A 20. század elején indult meg protetáns misszionáriusok kezdeményezésére az ún. ökumenikus mozgalom a kereszténység egységének helyreállítása érdekében. Ezek a misszionáriusok ugyanis élénken tapasztalták, hogy a keresztények megosztottsága mennyire akadályozza az eredményes hithirdetést. A katolikus egyház a Piusz pápák idejében ezt az ökumenikus mozgalmat nem támogatta, és megtiltotta katolikusoknak, hogy kezdeményezéseiben részt vegyenek. E kérdésben azonban a II. vatikáni zsinat gyökeres változást hozott. A zsinattal és pápáival a katolikus egyház visszavonahatlatlanul elkötelezte magát az ökumenizmus útjára.

Az *Unitatis redintegratio* kezdetű zsinati határozat az ökumenikus mozgalmat „a Szentlélek kegyelmének ihletésére” indult mozgalomnak nevezi (UR 1), a keresztények közötti szakadásokra vonatkozólag elismeri, hogy „ebben néha az emberek mindkét részről vétkesek voltak” (UR 3), és kijelenti, hogy azok, „akik most ilyen közösségekben születnek és részesülnek Krisztus hitében, nem vádolhatók az elkülönülés bűnével, s a katolikus Egyház testvéri tisztelettel és szeretettel öleli át őket.” (UR 3). E keresztények „a kereszttségben megigazultak a hitből, Krisztus testének tagjai lettek, [...] létezhet bennük a kegyelmi élet, a hit, a remény, a szeretet és a Szentlélek többi benső ajándéka. [...] Krisztus Lelke nem vonakodik felhasználni [ezeket a katolikus egyháztól elvált egyházakat és közösségeket] az üdvösség eszközéül.” (UR 3)

A zsinat igényes ökumenikus programot hirdetett meg: a katolikus egyháznak meg kell újulnia az evangélium és a többi keresztény egyház jogos kívánalmait figyelembe véve. A különböző keresztény egyházak és egyházi közösségek ismerjék meg egymást, folytassanak egymással párbeszédet, küszöböljenek ki minden előítéletet és téves állítást, végezzenek közösen mindent, amit hitbeli meggyőződésünk szerint közösen végezhetnek, és magyarázzák úgy hitüket, hogy másoknak ne adjanak okot a félreértésre. Végül pedig buzgón imádkozzanak, együtt is, a keresztények egységéért (UR 5-12).

A zsinat utáni ötven év alatt a keresztény felekezetek közötti viszony megváltozott. Még nem sikerült ugyan az egységet létrehozni, de az évszázadokon keresztül egymástól egyre távolodó keresztény felekezetek mozgásiránya megváltozott: ötven éve közelednek egymáshoz! Az Isten által óhajtott egység nem egy múlt állapothoz való visszatérés által valósulhat meg, hanem az egyháznak olyan formáját kell közösen a jövőben kialakítani, amelyben mindenki otthon érezheti magát.

Ebben az irányban folynak az erőfeszítések. A katolikus egyház és más egyházak és egyházi közösségek által hivatalosan kinevezett bizottságok egymással gyümölcsöző párbeszédet folytatnak, melyek révén sok kérdésben közeledtek az álláspontok. Különösen kiemelkedő eredményt jelentenek azok a közös hitvallások, amelyeket VI. Pál, illetve II. János Pál pápák írtak alá közösen az Efezusi és Khalkédóni zsinat következtében elvált ún. „monofizita” és „nesztoriánus” egyházak pátriárkáival, és amelyekben közösen sikerült megvallani krisztológiai hitünket. Fontos eredmény az 1999. október 31-én a katolikus Egyház és a Lutheránus Világszövetség által közösen kiadott, a Megigazulásról szóló nyilatkozat, mert ezzel a XVI. századi reformáció korában a legélesebb vita

tárgyát képező kérdésről sikerült közösen elfogadott magyarázatot találni. Nagyjelentőségű továbbá az Európai Katolikus Püspöki Konferenciák Tanácsa és a legtöbb európai nem katolikus egyházat tömörítő, Európai Egyházak Konferenciája által aláírt *Charta Oecumenica* című nyilatkozata (2001), amely részletesen sorolja fel a keresztények egysége felé vezető út lépéseit. Bár nem tagadhatjuk, hogy csoda kellene az Isten által óhajtott egység helyreállításához, de reménykedve folítatjuk törekvéseinket, mert Isten képes csodákat művelni.

13. A nem keresztény vallások értékeinek elismerése

A zsinat vallja, hogy Jézus Krisztus jóvoltából a Szentlélek minden ember szívében működik (GS 22). Ezért a nem keresztény vallásokat sem tekinti az ördög művének, hanem olyan próbálkozásoknak, amelyekkel az emberek létük legalapvetőbb kérdéseire igyekeznek válaszolni. Ezért jelenti ki a zsinat: „A katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent. Őszinte tisztelettel szemléli azokat a magatartási formákat, életmódokat, parancsokat és tanokat, amelyek sokban különböznek ugyan attól, amit az egyház tart és tanít, mégis nemegyszer felcsillan bennük annak az Igazságnak sugara, amely megvilágosít minden embert.” (NA 2) Ezért a zsinat buzdítja a keresztényeket, „hogy okosan és szeretettel párbeszédet folytatva és együttműködve más vallások követőivel, mutassák be a keresztény hitet és életet, és egyben őrizték meg és fejlesszék tovább azokat a lelki, erkölcsi, valamint társadalmi és kulturális értékeket, amelyek ezekben a vallásokban találhatók.” (NA 2)

A zsinat után kialakult a vallások közötti párbeszéd és együttműködés, és megváltozott a korábbi gyűlölködő légkör. Nagyon szépen mondta erről a párbeszédéről II. János Pál pápa: „A párbeszéd által jelenlévővé tesszük köztünk az Istent, mert amikor megnyílunk egymás felé, akkor nyílunk meg az Isten felé.”⁹

Ennek az új légkörnek látható jele volt az 1986-ban Assisiben megtartott összejövél, amelyre II. János Pál pápa hívta meg a keresztény egyházi közösségeknek és világ különböző vallásainak magasrangú képviselőit, hogy Assisi Szent Ferenc sírjánál összegyűlve, mindnyájan a maguk módján imádkozzanak a békéért és vallják meg a világbéke iránti elkötelezettségüket. XVI. Benedek pápa ennek az összejövételnek huszonötödik évfordulóján, 2011-ben újra megrendezte Assisiben ezt az összejövetelt, amelyen még többen vettek részt, mint az első összejövételen. Örömdetes volt látni a pápa jobbán sorakozó ortodox konstantinápolyi pátriárkát, anglikán canterbury-i érseket és a többi keresztény felekezet képviselőit, balján pedig a buddhista, hinduista, muszlim, zsidó stb. vallási vezetőket, sőt még néhány nevezetes ateista író is, akik hitet tettek a béke és kölcsönös szeretet mellett.

14. Isten minden egyes embert a krisztusi üdvösségre hív, és a Szentlélek az üdvösség elérését számukra lehetővé teszi.

A Firenzei egyetemes zsinatnak 1442-ben kiadott bullájában a következőket olvassuk: „A Római Szentséges Egyház erősen hiszi, vallja és hirdeti, hogy senki, aki nincs a katolikus Egyházban, nemcsak a pogányok, hanem a zsidók, vagy eretnekek és szakadárok sem, nem lehet részese az örök életnek, hanem az örök tűzre fognak kerülni, amely az ördögnek és az ő angyalainak készített.” (DS 1351) E szigorú felfogás a 16. századtól kezdve kezdett enyhülni, de egészen a II. Vatikáni Zsinatig kellett várni, hogy az Egyház ünnepélyesen kijelentse az Isten egyetemes üdvözítő akaratának tényéből levont következtetést. A zsinatnak két szövege foglalja magában ezt az örömdetes üzenetet. Az Egyházzal szóló konstitúció így ír:

⁹ „Nem keresztény vallások vezetőihez intézett beszéd,” Madras, 1986, 01, 05

„Akik még nem fogadták el az evangéliumot, különféle módokon vannak Isten népéhez rendelve. Elsőként az a nép, mely a szövetségeket és az ígéretek kapta, s melyből Krisztus test szerint származik, az atyák miatt nagyon drága és választott nép: Isten ajándékai és meghívása ugyanis megbánás nélkül valók. De az üdvösség szándéka azokat is átöleli, akik elismerik a Teremtőt, elsősorban a Muszlimokat, akik azt vallják, hogy Ábrahám hitén vannak és velünk együtt imádják az egy Istent, aki irgalmas és az utolsó napon megítéli az embereket. Isten azoktól sincs távol, akik árnyékokban és képekben keresik az ismeretlen Istent, mivel Ő ad mindennek életet, lélegzetet és mindent, s mint Üdvözítő azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön. Akik ugyanis Krisztus evangéliumát és az ő Egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik az Istent, és a kegyelem hatására teljesítik a lelkiismeretük szavában fölismert akaratát, elnyerhetik az örök üdvösséget. Az isteni Gondviselés azoktól sem tagadja meg az üdvösséghez szükséges segítséget, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de nem az isteni kegyelem nélkül iparkodnak helyes életet élni.” (LG 16)

A *Gaudium et spes* konstitúció pedig így fogalmaz:

A keresztény ember Krisztus „pászka misztériumában részesedve Krisztus halálához hasonul, és reménytől megerősödve tart a föltámadás felé. Mindez nemcsak a Krisztus-hívókra érvényes, hanem minden jóakarátú emberre is, kiknek szívében láthatatlanul munkálkodik a kegyelem. Mivel ugyanis Krisztus mindenkiért meghalt, s minden ember végső hivatása azonos, tudniillik isteni hivatás, vallanunk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek fölkínálja a lehetőséget, hogy Isten által ismert módon csatlakozzanak e pászka-misztériumhoz.” (GS 22)

Krisztus pászka-misztériuma az ő üdvözítő halála és feltámadása. Minthogy a hit és szeretet kapcsolja az embereket ehhez a misztériumhoz, fel kell tételeznünk, hogy a Szentlélek belső működésével valami módon lehetővé tesz egy ilyen hitet és szeretetet minden ember számára. Az persze, hogy kik fogadták be, legalább haláluk pillanatában, ezt a szentlelki vonzást, csak az Isten tudja, és ezt az ő irgalmasságára és bölcsességére kell bízunk.

Ezek új hangok az egyházi dokumentumokban, de ugyanakkor mélységesen hagyományosak is. A neves francia teológus, *Henri de Lubac* írta nagyon helyesen: „Mi szent Irenaeusszal együtt úgy gondoljuk, hogy a Fiú kezdettől fogva és mindenütt, többé-kevésbé homályosan, minden teremtménynek kinyilatkoztatja az Atyát, és azoknak is üdvössége lehet, akik az Úton kívül születtek. Hisszük szent Cipriánnal, szent Hiláriusszal és szent Ambrussal, hogy az Igazság isteni Napja mindenkire süt és mindenki számára ragyog. Aranyszájú szent Jánossal valljuk, hogy a kegyelem mindenkire kiárad, és nincs olyan lélek, amelyet nem érintene. Órigenésszel, szent Jeromossal és Alexandriai szent Cirillel valljuk, hogy nincs ember, aki Krisztus nélkül született volna.”¹⁰

15. Nyitás a modern világ felé

Az újkor viharos változásai között a katolikus egyház vezetői sokszor nosztalgiával gondoltak arra az időre, amikor államvallás volt a katolicizmus. A II. Vatikáni Zsinat felismerte, hogy ez a régi világ visszavonhatatlanul elmúlt, és új világban új módon kell hirdetnünk az evangéliumot, és munkálkodnunk Isten országának megjelenítésén.

Az Egyház és a mai világ viszonyáról szóló zsinati konstitúció a következő szavakkal kezdődik: „Korunk embereinek, főképpen a szegényeknek és szenvedőknek örömét és reményét, szomorúságát és gondját Krisztus tanítványai saját örömüknek és reményüknek, saját szomorúságuknak és gondjuknak tekintik, és nincs olyan igazán emberi érzés, amely szíveikben visszhangra ne találna.” (GS 1).

¹⁰ Henri de Lubac, *Catholicisme. Les aspects sociaux du dogme*, Cerf, Paris, 1965, 137.old.

A katolikusok tehát, ha igazán Krisztus tanítványai, nemcsak magukkal törődnek, nemcsak saját jogaikat védik, hanem minden ember boldogságát kívánják szolgálni Krisztus példájára, aki nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak. Nem szabad a keresztényeknek kivonulniuk a világból. „A Krisztus által megváltott és a Szentlélek által új teremtménnyé alakított ember igenis szeretheti Isten teremtményeit, kell is szeretnie azokat. [...] Krisztus arra tanít minket, hogy az ember tökéletesedésének, és következésképpen a világ átalakításának alaptörvénye az új parancs: a szeretet. Krisztus Lelkének erejével már működik az emberek szívében, és nemcsak a túlvilág vágyát ébreszti fel, hanem éppen ez által élteni, megtisztítja és erősíti azokat a nagylelkű kezdeményezéseket, amelyekkel az emberiség nagy családja emberségesebbé teszi a maga életét. [...] A földi haladást meg kell ugyan különböztetnünk Krisztus országának növekedésétől, ez a haladás mégis sokat jelent az Isten országának, amennyiben hozzájárulhat az emberi társadalom külön rendjének megalkotásához. Miután ugyanis az emberi méltóságot, a testvéri közösséget és a szabadságot, természetünknek és törekvéseinknek e jó gyümölcsöket az Úr Lelkének segítségével és az Úr parancsa szerint elterjesztettük a földön, azokat később újra meg fogjuk lelteni, teljesen megtisztítva, amikor Krisztus átadja az országot az Atyának.” (GS 38-39)

Az egyház a középkorban a haladás motorja volt. A középkor végétől inkább a fék szerepét kezdte betölteni. A jó irányban való haladáshoz pedig a motor és a fék összehangolt játékára van szükség. Az emberiség ugyanis nem azokat követi, akik csak fékezni tudnak, hanem azokat, akik reményt mutatnak neki. A zsinat azt szeretné, hogy egyházunk ilyen reményt adó közösség legyen.

Megvalósuló félben van-e a zsinatnak ez a reménye? Rengeteg szép kezdeményezést sorolhatnánk fel, de átfogó képet még nem vagyunk képesek alkotni. De ez talán elkerülhetlen. Van egy bölcs olasz mondás: „*Il bene non fa chiasso, il chiasso non fa bene.*” „A jó nem lármoz. A lárma nem tesz jót.” Sok jó történik már, és jó irányba megy a haladás. A feladatunk pedig az, hogy mindig még többre törekedjünk, Loyolai Szent Ignác „*magis-lelkületének*” szellemében.

16. A szegények elsőbbsége

Az első századokban az egyház többségében szegények egyháza volt. Konstantinus császár ideje óta kezdett fokozottan gazdagodni. Így a szegények sokszor úgy érezték, hogy az egyház a gazdagok pártján áll. A 2. Vatikáni Zsinat ezen is változtatni akart. Lezárta a konstantinuszi kort. Így ír a zsinat: „Krisztus szegényen és üldözötten vitte végbe a megváltás művét; az üdvösség gyümölcsökének szétosztása véget az egyházat is ugyanerre az útra szólítja hivatása. Jézus Krisztus, noha gazdag volt, érettünk »szegény lett« (2Kor 8,9). Ugyanígy az egyház, jöhet küldetésében rászorul emberi eszközökre, nem azért alapított, hogy földi dicsőséget keressen, hanem, hogy saját példájával is az alázatosságot és önmegtartóztatást terjessze.” (LG 8)

Nagyon konkrétan beszél a zsinat: „Napjainkban különösen sürgető kötelességünk, hogy megkülönböztetés nélkül minden ember felebarátjává legyünk, és ha találkozunk vele, őt tevékenyen segítsük, legyen az akár mindenkitől elhagyott öreg, akár igazságtalanul lenézett vendégmunkás, akár menekült, akár házasságon kívül született gyermek, akár éhező.” (GS 27) „Számos gazdaságilag kevésbé haladott országban ott terpeszkednek még a nagy, sőt óriási földbirtokok, [...] míg a nép nagyobb részének nincs földje vagy csak törpebirtokos. [...] Reformokra van tehát szükség.” (GS 71)

A zsinat tehát határozottan kiáll a szegények jogai mellett. Ebből a felfogásból született Latin-Amerikában a "felszabadítás teológiája", amelynek alapvető kívánalmait ezeknek az országoknak püspöki karai is magukévá tették, és amely Afrika és Ázsia egyházaira is nagy befolyást gyakorol. Sok szerzetesrend foglalta új szabályaiba a szegények iránti elsődleges elkötelezettség feladatát: „*the preferential option for the poor*”-jelszó közhasználatúvá lett. Még e téren az egyházban sok a tennivaló, de megindult az elmozdulás.

17. A vallásszabadság: alapvető emberi jog

A vallásszabadság emberi jogként való elismerése terén hozta a zsinat a legnagyobb változást az egyház hivatalos álláspontjában. A zsinat előtt az volt a hivatalos katolikus felfogás, hogy a katolicizmusnak mindenütt államvallásnak kellene lennie, de ahol ez nem lehetséges, ott más vallások és felekezetek létét és működését megtűrheti az államhatalom. E felfogás azon alapult, hogy csak az igazságnak van létjoga, és minthogy a katolikus egyházon kívüli vallások és felekezetek híjával vannak az igazságnak, csak toleranciára (megtűrésre) tarthatnak igényt.

E felfogást már a zsinat előtt megkérdőjelezte *John Courtney Murray S.J.*, amerikai teológus (1904-1967), aki a teljes vallásszabadságot feltétlen emberi jognak tekintette. Őt Rómából elhallgattatták, de az amerikai püspökök kívánságára teológiai szakértőként részt vett a zsinaton. Hosszas viták után a zsinat teljes mértékben elfogadta érvelését.

A leglényegesebb szöveg így szól: „Az emberi személynek joga van a vallásszabadsághoz. Ez a szabadság abban áll, hogy minden embernek mentesnek kell lennie a kénysertől akár egyesek, akár csoportok vagy bárminemű emberi hatalom részéről, mégpedig úgy, hogy a vallás tekintetében senki se legyen kénytelen lelkiismerete ellen cselekedni, se ne akadályozzák abban, hogy – jogos határok között – lelkiismerete szerint cselekedjék, akár magánéletében, akár a nyilvánosság előtt, akár egymagában, akár másokkal társulva.” (DH 2)

A jogalany tehát nem az „igazság”, hanem az „ember”. A „jogos határok között” kifejezés azt jelenti, hogy a vallásszabadság ürügyén elkövetett visszaélésekkel szemben az államnak biztosítania kell a polgárok jogvédelmét és a közérkölc megőrzését. Állami túlkapásokkal szemben azonban hozzáteszi a zsinat: „Az embereknek a lehető legnagyobb mértékben biztosítani kell a szabadságot, és azt csak a szükség esetén és annak mértéke szerint szabad korlátozni.” (DH 7)

Ez igen bátor nyilatkozat. Az egyház nemcsak a maga számára követeli meg a vallásszabadságot, hanem minden ember és minden vallás számára. Nem arról van szó, hogy az embernek nincsenek kötelességei az igazsággal és a megismert Istennel szemben, hanem arról, hogy emberhez méltó módon keresse és kövesse az általa felismert igazságot, és ebben semmi állami vagy egyéb nyomás ne gátolja. A katolikus egyház nem fél az igazságtól. Tudja, hogy Isten az emberek értelmét teremtésükkor az igazság felé irányította, és tudja azt is, hogy a Szentlélek, az Igazság Lelke mindenkiiben működik. Ezért hiszi, hogy nem kell kényszereszközökhöz folyamodnia, hanem ráhagyatkozhat az igazság benső erejére.

E téren a zsinat utáni évek gyakorlata teljesen megfelel a zsinat kívánalmainak. A katolikus egyháznak privilégiumokat biztosító konkordátumokat átírták az új felfogásnak megfelelően. A katolikus egyháznak a mai világban már úgysem lenne hatalma kényszereszközök használatára. Az új felfogás segít, hogy ne sírjuk vissza a visszahozhatatlanul elmúlt időket, hanem éljünk az új lehetőségekkel.

18. Egység a sokféleségben

A múltban katolikus vezetők gyakran azt hitték, hogy a gondolkodásban és cselekvésben való teljes egyöntetűség az ideál. Díszlépésben masírozó hadtestet szerettek volna maguk előtt és maguk mögött látni. A II. Vatikáni Zsinat nem így gondolkozik. Azt szeretné, hogy az egyházon belül a sokféleség békében együtt létezzék, uniformizálás nélkül. Egységre szükség van, de szabadságra is. A zsinat kihirdette a következő alapelvet: „Megőrizvén, ahol szükséges, az egységet, az egyházban mindenki tartsa tiszteletben a kellő szabadságot a lelki élet és az egyházfegyelem terén, sőt a kinyilatkoztatott igazság teológiai feldolgozásának terén is.” (UR 4). „Semmit sem árt az egyház egységének a hagyományok és szokások bizonyos különbözősége, sőt az egyház díszére válik, és nem csekély mértékben segíti küldetésének teljesítésében.” (UR 16).

A zsinat a politika, a gazdaság és a kultúra terén is elismeri a különbözőség jogát: „Bizonyos körülmények között gyakran elő fog fordulni, hogy egyes hívek éppen a kérdés keresztény szemlélete miatt egy bizonyos megoldást tartanak helyesnek. Más hívők viszont, amint ez gyakorta és jogosan megtörténik, nem kisebb őszinteséggel másképp fognak vélekedni ugyanarról a kérdéstről.” (GS 43). A zsinat szerint ilyen esetekben senki se tartsa önmagát az egyházi gondolkodás egyedüli képviselőjének.

A zsinat utáni években ez a sokféleség számos téren megnyilatkozott. Már nem latin nyelven folyik a teológiai tanítás, és nem latinul írják a fontos teológiai könyveket, hanem mindenféle nyelven. A lelkiismereti mozgalmak széles változatossága terjedt el. Ez a sokféleség polarizálódásokhoz is vezetett, amelyek felesleges energiákat pazarolnak el. A nagy változatosság néha már idegesítő. De egyben az életnek is a jele. Csak az idő fogja megmutatni, hogy melyek azok a burjánzások, amelyeket a mindig fiatal Szentlélek gerjeszt, és melyek az ártalmas vadhajítások. Derűsen bízunk kell a Szentlélek vezetésében, aki sohasem hagyja el Krisztus közösségét.

19. Kell az állandó reform

Jézus büntelen volt, de az egyház ezt nem mondhatja el magáról. Nem abban különbözik a katolikus egyház más csoportosulásoktól, hogy tagjai büntelenek, hanem abban, hogy igyekeznek az evangélium fényében bűneit és hibáit meglátni, megbánni, és önmagát szüntelenül megreformálni.

A zsinat így beszél: „Míg a »szent, ártatlan és szeplőtelen« (Zsid 7,26) Krisztus »bűnt nem ismert« (2Kor 5,21), hanem azért jött, hogy a nép bűneit kiengesztelje, addig az egyház bűnösöket foglal magában, egyszerre szent is, és folytonos megtisztulásra is szorul, és ezért állandóan bűnbánatot tart és megújul.” (LG 8). „Noha az egyház a Szentlélek erejéből mindig megmaradt az Úr hűséges jegyesének, [...] mégis mind a papok, mind pedig a laikusok között az évszázadok során voltak az Isten Lelkéhez hűtlen tagjai. Korunkban is tudja az egyház, mekkora a távolság az általa hirdetett tanítás és az evangéliummal megbízott emberek emberi gyarlósága között. A Szentlélek vezette anyaszentegyház szüntelenül tisztulásra és megújulásra buzdítja gyermekeit, hogy Krisztus jele világosabban ragyogjon az egyház arcán.” (GS 43)

Mindenkit megdöbbenett és meghiúsított II. János Pál pápa 2000-ben elhangzott kijelentése, amelyben nyomatékosan bocsánatot kért az „egyház gyermekei által elkövetett bűnökért”.

Összefoglalás

A II. Vatikáni Zsinat alapvető jellemzőjeként *Walter J. Burghardt* S.J. nyomán mondhatjuk, hogy ez a zsinat áttért az elvont igazságszemléletről a történelmi igazságszemléletre. A kinyilatkoztatást isteni tettekkel és szavakkal történő üdvtörténetként fogja fel, nyelvezete nem a skolasztikus teológia elvont meghatározásait, hanem a szentírás és az egyházatyák konkrét kifejezésmódját követi, a szentírás értelmezésénél a különböző irodalmi műfajok megkülönböztetését és az evangéliumi hagyomány történelmi alakulásának figyelembe vételét ajánlja, a papnövendékek teológiai képzésénél nem a „tézis-bizonyítás”-módszert írja elő, hanem azt ajánlja, hogy „először a Biblia tanítását ismertessék, ezután mutassák be, hogy a keleti és nyugati egyházatyák mivel járultak hozzá a kinyilatkoztatás egyes igazságainak hűséges áthagyományozásához és kifejtéséhez, és tárják fel a dogma további történetét, vizsgálva annak kapcsolatát az egyház általános történelmével.” (OT 16) A II. Vatikáni Zsinat egyháza nem képzeleli magát a tökéletes örök igazság teljes birtokosának, hanem tanulni vágyó párbeszédet akar folytatni más keresztény felekezetekkel, más vallásokkal és a modern világ gondolkodóival.

Ilyen meggyőződés alapján rendelt el a zsinat számos reformot. Azok, akik az egyházat mozdulatlan sziklatömbnek fogták fel, úgy érezték, hogy minden megingott. De azok, akik az

egyházat terebélyes fának gondolták el, örültek, hogy a Szentlélek tavaszi szelében ennyi új ág, hajtás, levél, virág és gyümölcs keletkezett rajta.

A zsinat nagy egyházreformot indított el, amely még folyamatban van. Sőt vannak visszaesések is. De még ha a zsinat által kívánt valamennyi reform meg is valósulna, akkor sem lenne vége a megújulás művének. Hiszen, ahogy már Szent Iréneusz mondta, a mindig fiatal Szentlélek újra meg újra megfiatalítja az egyházat, amelyben lakozik.¹¹ Mindegyikünk az ő munkatársa ebben a nagy műben.

---

¹¹ Irenaeus, *sAdversus haereses*, 3,24,1